

หัวตะเข้ : ภาพทรงจำ วิถีชีวิต และอนาคตภาพ

ของความเป็นชุมชนตลาดเก่า

HUA TAKHE: MEMORIES, LIFESTYLES AND THE FUTURE

SCENARIO OF THE ANCIENT MARKET COMMUNITY

ทวีวัฒน์ จิตติเวทย์กุล *

TAWEEWAT JITTIWETKUL

บทคัดย่อ

ชุมชนในอดีตมีความผูกพันอยู่กับสายน้ำ ประจักษ์พยานที่สำคัญ ได้แก่ ตลาดน้ำ โรงเรียน วัด หรือศาลเจ้าริมน้ำ การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมา สภาพ วิถีชีวิต และพยากรณ์ภาพอนาคตของชุมชนหัวตะเข้ โดยค้นคว้าจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก และใช้การวิเคราะห์แบบพรรณนาความเพื่อสื่อสารความหมายเชิงสรุปเป็นเครื่องมือในการดำเนินการ ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนหัวตะเข้ มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ถูกพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยสร้างสรรค์กิจกรรมที่มีความไม่แพ้ควบคู่กับการประกอบการเชิงพาณิชย์บนวิถีชุมชนดั้งเดิม ข้อเสนอแนะจากการศึกษาในครั้งนี้ คือ ในการส่งเสริมตลาดเก่า ควรมีการอนุรักษ์ พื้นฟูชุมชนโดยให้คงความแท้อยู่ร่วมด้วย เพื่อไม่ให้กระทบต่อความเป็นอยู่ และเพื่อความยั่งยืนของการเป็นชุมชนตลาดเก่าริมน้ำ

คำสำคัญ : ชุมชนตลาดเก่า ภาพทรงจำ วิถีชีวิต อนาคตภาพ

Abstract

Since the past, local communities have developed a bond with the local rivers. One of the most evident proofs is the local floating market, schools, temples or waterfront shrines. This study aimed to study the background and the lifestyles and make a prediction about the future scenario of the Hua Ta-khe community. Data were collected from examining

* วิทยาลัยช่างศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

relevant documents and non-participant observation and interviews with the key informants. The study found that Hua Ta-khe community is multicultural. It has been developed to become a cultural tourism destination by providing unauthentic activities to engage the visitors as well as business operations in a traditional local style. The study recommended that conservation and restoration of the community authenticity should be promoted for the sustainability of the community.

Keywords: Old Market Community, Memories, Way of Life, Scenario

บทนำ

ยุทธศาสตร์ทางวัฒนธรรมที่ถูกนำมาใช้ส่งเสริมและพัฒนาประเทศ มีตัวอย่างจากประเทศที่ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี อาทิ ประเทศจีน อินเดีย ญี่ปุ่น หรือที่เด่นชัดที่สุดคือประเทศเกาหลีใต้ ซึ่งมีการตั้งหน่วยงานที่ให้ความสำคัญกับอุตสาหกรรมคาแรคเตอร์ คือ หน่วยงานภาครัฐชื่อว่า Korea Creative Content Agency (KOCCA) ขึ้นมา เพื่อทำหน้าที่แปลงวัฒนธรรมของชาติให้เป็นวัฒนธรรมเพื่อการพาณิชย์ ทั้งที่ก่อนหน้านี้วัฒนธรรมของเกาหลีใต้ยังมีลักษณะคล้ายคลึงกับวัฒนธรรมตะวันออกทั่วไป จุดเปลี่ยนของวัฒนธรรมเกาหลีที่ถูกปรับปรุงมาเป็นสินค้านี้ ดำรงค์ ฐานดี (2555) ได้อธิบายโดยอ้างอิงข้อเขียนของ โช นัม กุก ศาสตราจารย์ทางจิตวิทยาของมหาวิทยาลัยอีวว่า “วัฒนธรรมเกาหลีในอดีตนั้น เน้นการยอมตาม ยอมรับ (passive) ยึดถือโชคชะตาชีวิตหรือฟ้าลิขิต (fatalism) เป็นสำคัญ แต่ต่อมาแนวความคิดนี้ค่อย ๆ เปลี่ยนไปเป็นเชิงรุก (aggressive) มากขึ้น นับตั้งแต่รัฐบาลทำหน้าที่เป็นตัวนำในการพัฒนาในต้นทศวรรษ 1960 ทำให้ประชาชนเริ่มตระหนักว่า ความร่วมมือร่วมใจกันและการทำงานหนักสามารถนำไปสู่ความสำเร็จได้ ซึ่งเมื่อผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นเป็นที่ประจักษ์ตามที่คาดหวัง ทำให้ผู้คนต่างดีอกดีใจและแปลกใจในพลังอำนาจของตนและผลสัมฤทธิ์ที่ได้รับ อีกทั้งในช่วงทศวรรษที่ 1970 ผลแห่งการพัฒนาทางเศรษฐกิจสามารถแก้ไขปัญหาความยากจนที่มีมาช้านานตั้งแต่อดีตได้ ก็ยิ่งทำให้คนเกาหลีต่างมีความเชื่อมั่นภาคภูมิใจ มีความหวัง และความฝันมากขึ้น จึงมีการยึดคำขวัญที่ว่า การทำงานหนักจะก่อให้เกิดผลสำเร็จเป็นข้อเตือนใจและเป็นแบบแผนการดำเนินชีวิต...”

สำหรับในประเทศไทย การใช้คุณค่าทางวัฒนธรรมเป็นยุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาและสร้างความเจริญให้แก่ประเทศนั้น ผลการศึกษาของทวีวัฒน์ จิตติเวชกุล (2562) พบว่า การให้คุณค่ากับทุนทางวัฒนธรรม ควรเริ่มต้นจากการสร้างวัฒนธรรมการพัฒนา

ที่ไม่เห็นแก่เงิน ไม่ให้ความสำคัญกับเงินเป็นหลัก เพราะหากมุ่งแต่จะใช้ทุนที่เป็นตัวเงิน ประเทศไทยคงมีศักยภาพที่จะพัฒนาสู่ประเทศอื่นไม่ได้ เพราะทุนทรัพย์สินเงินทองของประเทศมีน้อย หากแต่เราควรให้ความสำคัญกับทุนที่ไม่ใช่เงิน หรือทุนภูมิปัญญา ซึ่งเป็นทุนที่มีความสำคัญของประเทศไทย ผ่านการสั่งสมมายาวนาน เมืองค์ประกอบสำคัญ 3 ด้าน คือ 1) ด้านทุนมนุษย์ ทั้งที่เป็นประชาชนทั่วไปและผู้นำทางสังคม ปราชญ์ชาวบ้าน เกษตรกร ผู้นำทางความคิด ผู้นำทางศาสนา อาสาสมัครที่มีศักยภาพ มีคุณธรรม มีวินัย ความซื่อสัตย์ และมีจิตสำนึกสาธารณะ 2) ด้านทุนทางวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่มีคุณค่าและมีมูลค่าสั่งสมมาจากอดีต ส่งผลให้เกิดประโยชน์ต่อวิถีชีวิต และสังคมไทย เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะขนบธรรมเนียมวัฒนธรรม จารีตประเพณี และ 3) ด้านทุนทางสังคม เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเชื่อมโยงผูกพัน พอกพูน และเกิดการสั่งสม เช่น การนับถือเป็นญาติพี่น้องกัน การช่วยเหลือเกื้อกูล ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน การเข้าร่วมงานประเพณีของสังคม เป็นต้น

ความสำคัญของยุทธศาสตร์ทางวัฒนธรรมประการหนึ่งคือการรักษาคุณค่าทางวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งธาดา สุทธิธรรม (2554) และสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม และคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร (2549) ได้อธิบายว่า คุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรม แบ่งคุณค่าเป็นประเภทคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ ทางประวัติศาสตร์ ทางสังคม จิตใจ วิทยาศาสตร์ เศรษฐกิจ ทางด้านอรรถประโยชน์ใช้สอยในปัจจุบัน คุณค่าด้านการศึกษา และคุณค่าด้านอื่น ๆ ส่วน ปิ่นรัชฎ์ กาญจนะขิทธิ (2552) นำเสนอตามความหมายตามกฎบัตรบูร์รา (the Burra Charter) แบ่งคุณค่าออกเป็น 4 ด้าน ประกอบด้วย 1) คุณค่าทางด้านสุนทรียภาพ สามารถรับรู้จากประสาทสัมผัสทุกด้าน ได้แก่ รูปทรง ขนาด สี ผิวสัมผัส และวัสดุที่ประกอบขึ้นเป็นกายภาพของสถานที่ครอบคลุมถึงสัมผัส กลิ่น และเสียงที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์สนองความต้องการได้ 2) คุณค่าด้านประวัติศาสตร์เป็นพื้นฐานของคุณค่าทุกด้าน สถานที่ใดได้รับอิทธิพลจากเหตุการณ์ และบุคคลในช่วงใดช่วงหนึ่งในประวัติศาสตร์ คุณค่าทางประวัติศาสตร์จะมีความเด่นชัดเมื่อหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์หรือบุคคลนั้น ยังปรากฏอยู่ในพื้นที่หรือสถานที่นั้นยังมีความสมบูรณ์อยู่ แต่บางครั้งสถานที่นั้นอาจเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สำคัญอย่างมากจนแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงไปแล้วก็ยังคงคุณค่าอยู่ได้ 3) คุณค่าด้านวิทยาศาสตร์รวมถึงคุณค่าทางด้านการศึกษาวิจัย คุณค่านี้ขึ้นอยู่กับความสำคัญของข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ ความหายาก และการที่สถานที่นั้นสามารถใช้เป็นแหล่งข้อมูลในอนาคตได้และ 4) คุณค่าด้านสังคม ครอบคลุมคุณค่าของสถานที่ในฐานะที่เป็นศูนย์กลางของจิตวิญญาณ ความเชื่อ การเมือง ชนชาติ หรือวัฒนธรรมของคนกลุ่มน้อย

ปัจจุบันมีความพยายามเป็นอย่างมากในการสร้างรูปแบบการพัฒนาและสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนในการพึ่งพิงตนเอง ลดการพึ่งพาภายนอกโดยการฟื้นฟูชุมชนเก่าที่มีความสำคัญในอดีตให้พลิกฟื้นกลับมามีความสำคัญอีกครั้งซึ่ง ญูเกริก บัวสอน (2554) ได้นำเสนอกลยุทธ์ต้นแบบที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาฟื้นฟูชุมชนว่า มีกรอบดำเนินการ 5 ประการ คือ มุ่งด้านวัฒนธรรม คิดและทำอย่างมีกลยุทธ์ ให้มีความสำคัญกับพื้นที่สาธารณะ การมีส่วนร่วมของชุมชนและเครือข่ายและการปรับใช้ใหม่ ซึ่งตลาดเก่าส่วนใหญ่ได้ปรับให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว เพื่อตอบสนองกระแสการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและสร้างรายได้ให้แก่พื้นที่ เช่น ตลาดน้ำอัมพวาและตลาดน้ำดำเนินสะดวก ซึ่งแม้ว่าอาจมีประเด็นในเรื่องของความแท้หรือเอกลักษณ์ของพื้นที่ ส่วนประเด็นเรื่องความแท้ ซึ่งถูกคุกคามโดยธุรกิจท่องเที่ยวที่เน้นการสร้างรายได้เชิงเศรษฐกิจ มีการสร้างสินค้าทางวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่เพื่อตอบสนองนักท่องเที่ยว อาจไม่ได้เป็นวัฒนธรรมของพื้นที่ แม้ว่าการท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญในการรักษาพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมเอาไว้ โดยการให้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ แต่ก็ให้ผลในด้านลบได้เช่นกัน เพราะการท่องเที่ยวก็สามารถลดคุณค่าของสถานที่ได้ หากขาดการจัดการและการควบคุมที่ดี ดังนั้นองค์ความรู้ในด้านการฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งเป็นความรู้ที่สามารถนำไปใช้กับการฟื้นฟูตลาดเก่าหรือชุมชนทางวัฒนธรรมอื่น ๆ ในเมืองไทยได้

ชุมชนหลวงพุด - ท่านเลี่ยม หรือชุมชนตลาดเก่าตะเข้ตั้งอยู่ริมคลองประเวศบุรีรมย์ เขตตลาดกระบี่ กรุงเทพมหานคร พื้นที่ซึ่งในครั้งอดีตถือว่าเป็นชุมชนที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ เพราะนอกจากวิถีชีวิตแบบชุมชนเกษตรกรรมแล้ว ยังเป็นชุมชนพาณิชย์กรรมเป็นชุมชนการค้าที่สำคัญอีกด้วย แต่ด้วยเหตุผลด้านความเจริญของการคมนาคมทางบกเมื่อมีการตัดถนนเข้ามาในพื้นที่ ทำให้เส้นทางสัญจรทางน้ำลดความความสำคัญลงไป ประกอบกับเมื่อมีไฟฟ้าหมดครั้งใหญ่ในปี พ.ศ. 2541 ทำให้ตลาดเก่าริมน้ำที่มีอายุมากกว่า 100 ปี ในเขตกรุงเทพมหานครแห่งนี้ไม่เป็นที่รู้จัก แม้ว่าจะเป็นอยู่และวิถีชีวิตของผู้คนยังดำเนินต่อไป หากแต่การคงคุณค่าที่เคยมีความสำคัญ รวมทั้งการพยายามอนุรักษ์ ฟื้นฟูวิถีชีวิต หรือให้คุณค่าต่อความแท้ และการสร้างผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่ ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างยุทธศาสตร์ทางวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชุมชน ผู้วิจัยสนใจศึกษาชุมชนแห่งนี้เพื่อนำเสนอเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนเก่าอื่น ๆ ในประเทศไทยให้ได้รับการฟื้นฟูและอนุรักษ์ด้วยวิธีการที่ถูกต้องเหมาะสมกับพื้นที่ โดยเลือกศึกษาประเด็นความสำคัญในการฟื้นฟู การสร้างประโยชน์ในเชิงพาณิชย์พร้อมกับการรักษาไว้ซึ่งความแท้ (authenticity) ของสถานที่ เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบต่อวิถีของชุมชนจนเสมือนเป็น

การล่วงละเมิดต่อสิทธิและความเป็นอยู่แบบธรรมดา อีกทั้งการบริหารจัดการต้องดำเนินการโดยคนในชุมชน มีการให้คุณค่าและสร้างผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม ซึ่งเมื่อเวลาเปลี่ยนไปก็ยังสามารถสะท้อนภาพทรงจำในอดีตไว้ได้เสมอ การนำเสนอผลการศึกษาในครั้งนี้ ประกอบด้วยการนำเสนอภาพจำวิถีชีวิตและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้จากการค้นคว้า สังเกต สัมภาษณ์ และตีความ สร้างบทสรุปเป็นภาพพยากรณ์อนาคตของชุมชนตลาดเก่า หัวตะเข้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาของชุมชนตลาดเก่าหัวตะเข้ เขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร
2. เพื่อศึกษาสภาพและวิถีชีวิตของชาวชุมชนตลาดเก่าหัวตะเข้ในปัจจุบัน
3. เพื่อนำเสนอภาพอนาคตจากมุมมองของชาวชุมชนตลาดเก่าหัวตะเข้

วิธีการศึกษา

1. ศึกษาข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสาร หนังสือ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่มีการเผยแพร่ทั่วไป เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา และผลการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับสภาพความเป็นอยู่ในปัจจุบันของชุมชนตลาดเก่าหัวตะเข้
2. การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในชุมชนหัวตะเข้เกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ รูปแบบการดำเนินชีวิต และกิจกรรมของชุมชนในช่วงเวลาต่าง ๆ โดยใช้การบันทึกผล เพื่อนำเสนอเปรียบเทียบกับผลการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร
3. การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักในชุมชนหัวตะเข้ ซึ่งประกอบด้วย ผู้ประกอบการร้านค้าในชุมชนตลาดเก่า ผู้นำชุมชน และผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชน
4. การวิเคราะห์ สังเคราะห์เนื้อหาที่เกี่ยวข้อง และนำเสนอภาพอนาคตของชุมชนหัวตะเข้ในมุมมองของผู้ที่เกี่ยวข้องและในมิติมุมมองของผู้ศึกษา

ผลการศึกษา

ความเป็นมาของชุมชนตลาดเก่าหัวตะเข้

ความเป็นชุมชนในพื้นที่ประเทศไทยมีจุดเริ่มต้นมาจากการตั้งถิ่นฐานริมฝั่งแม่น้ำ มีระบบเศรษฐกิจ วิถีชีวิต เอกลักษณ์ จารีตประเพณีที่สืบทอดกันมา ผูกพันเกี่ยวข้องกับสายน้ำ ชุมชนย่านเก่าส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นในระหว่างช่วงหลังสนธิสัญญาเบาว์ริง คือในปลายรัชกาลที่ 4 หรือในต้นช่วงรัชกาลที่ 5 ซึ่งเริ่มมีนโยบายกระจายการปกครองในส่วนกลาง

ไปสู่หัวเมืองส่วนภูมิภาค มีการพัฒนาระบบการขนส่งทางน้ำและก่อสร้างทางรถไฟเชื่อมโยงหัวเมืองต่าง ๆ ทั่วประเทศ และอีกปัจจัยที่สำคัญ คือ ผลจากการเร่งปลูกข้าวเพื่อส่งออก ทำให้มีการปรับปรุงระบบชลประทาน ขุดคลองเพิ่มพื้นที่เพาะปลูกข้าว จึงเกิดเป็นชุมชนริมน้ำหรือชุมชนตลาดน้ำ อาทิ ชุมชนตลาดดอนหวาย จังหวัดนครปฐม ชุมชนตลาดน้ำอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ชุมชนตลาดน้ำคลองสวน จังหวัดฉะเชิงเทรา รวมทั้งชุมชนตลาดเก่าหัวตะเข้ เขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร เป็นต้น ที่ได้กลายเป็นศูนย์กลางในการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ อันมีที่มาจากหลากหลายปัจจัย เช่น การรับจ้างเป็นกุลิขุดคลองของชาวจีน เมื่อขุดคลองเสร็จก็ตั้งถิ่นฐานริมคลองเพื่อประกอบอาชีพค้าขาย การอพยพจากพระประแดงออกมาขายในพื้นที่ทำนาในเขตลาดกระบังของชาวมอญ การขยายพื้นที่ทำสวนจากเขตสมุทรปราการและฉะเชิงเทรามาอยู่ตลอดสองฝั่งคลองประเวศบุรีรมย์ของคนไทย หรือการขยายชุมชนออกมาจากเขตมีนบุรี เขตคลองสามวา และเขตหนองจอกของชุมชนชาวมุสลิม เป็นต้น

ภาพที่ 1 สภาพชุมชนตลาดเก่าหัวตะเข้ พ.ศ. 2479

ที่มา : ประวัติศาสตร์ชาติไทย (2563)

ภาพที่ 2 สภาพปัจจุบันชุมชนตลาดเก่าหัวตะเข้
ที่มา : ผู้วิจัย (2563)

ความเป็นมาของตลาดเก่าหัวตะเข้มีความเป็นมายาวนาน สมัยก่อนเรียกกันว่า “ตลาดเก่าเรือนไม้ หลวงพรต - ท่านเลี่ยม” ซึ่งตั้งตามชื่อของหลวงพรตพิทยพยัต และคุณหญิงเลี่ยม บุญนาค ผู้บริจาคที่ดินให้สร้างตลาดเรือนไม้ริมน้ำนี้ขึ้นมา ตลาดเก่าหัวตะเข้เป็นตลาดน้ำที่มีอายุเก่าแก่นับ 100 ปีตั้งอยู่ในเขตตลาดกระบ้ง ในสมัยก่อนตลาดเก่าหัวตะเข้เป็นตลาดน้ำที่มีชาวบ้านพายเรือมาขายของกันอย่างคึกคัก เป็นจุดกระจายสินค้าที่สำคัญในสมัยก่อน เนื่องจากอยู่ติดคลองคลองประเวศบุรีรมย์ ผู้ที่นำสินค้าของตนที่เป็นผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์แปรรูปทางการเกษตรที่ได้จากฝั่งกรุงเทพตะวันออกมาจัดจำหน่าย แลกเปลี่ยนกัน แต่ในปัจจุบันความเจริญและความทันสมัยทางด้านคมนาคมเข้ามา คือมีถนนสายใหญ่สำคัญหลายสายตัดผ่านเข้ามา จึงทำให้ตลาดน้ำเริ่มไม่เป็นที่นิยม บรรยากาศค่อนข้างเงียบเหงา ขบเซา เหลือร้านค้าริมน้ำเพียงไม่กี่ร้าน และอีกสาเหตุก็คือเมื่อปี พ.ศ. 2541 เกิดเหตุการณ์ไฟไหม้ขึ้นในบริเวณตลาดริมน้ำ แต่ที่สำคัญที่สุด คือ การขาดความเอาใจใส่ในการพัฒนาและปรับปรุงตลาดจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐและเอกชน รวมถึงการอพยพเข้าและออกของผู้คนในชุมชน ทำให้ตลาดแห่งนี้ไม่สามารถรักษาความเป็นตัวตนของตัวเองไว้ได้ บทบาทและความสำคัญลง จากที่เคยเป็นแหล่งเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจและสังคมที่โดดเด่นในอดีต

พัฒนาการชุมชนตลาดเก่าหัวตะเข้จากฐานความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น (ประวัติศาสตร์ชาติไทย, 2563) พบว่า แต่เดิมราษฎรอาศัยอยู่ริมคลองศีรษะจรเข้ใหญ่ ซึ่งมีแนวน้ำไหลในทิศเหนือ - ใต้ เมื่อมีการขุดคลองประเวศบุรีรมย์ในแนวตะวันออก - ตะวันตก ทำให้เกิดบริเวณในพื้นที่ปัจจุบัน ซึ่งเป็นที่รู้จักต่อมา คือ สี่แยกหัวตะเข้ ประชาชนมีอาชีพหลักเป็นเกษตรกร ปลูกข้าว ทำเกษตรกรรม เลี้ยงปลาและเลี้ยงสัตว์ ตลาดเก่าหัวตะเข้เดิมมีลักษณะเป็นเรือนไม้ชั้นเดียวปลูกสร้างวางตัวยาวขนานริมคลอง ด้านหน้าเรียงแถวเป็นชานไม้สามารถจอดเรือซื้อ - ขาย ขนถ่ายสินค้าได้ เหตุการณ์สำคัญของการเกิดตลาดเก่าหัวตะเข้ คือ

พ.ศ. 2439 บาทหลวงเกีย เจ้าอาวาสวัดคริสต์ได้สร้างวัดไม้ไผ่ทุ่งนา

พ.ศ. 2441 บาทหลวงเดชาลส์ ได้สร้างวัดกาลหว่าร์หลังใหม่ ที่ชุมชนหัวตะเข้ ซึ่งเป็นสาขาหนึ่งของวัดกาลหว่าร์

พ.ศ. 2448 ในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีการสร้างทางรถไฟสายตะวันออก

พ.ศ. 2470 อำเภอสวนสรวง ถูกเปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอลาดกระบัง

พ.ศ. 2481 อำเภอลาดกระบัง ถูกลดฐานะลงเป็นกิ่งอำเภอ อยู่ภายใต้การปกครองของอำเภอมินบุรี จังหวัดพระนคร

พ.ศ. 2500 กิ่งอำเภอลาดกระบัง ได้ถูกยกฐานะกลับเป็นอำเภอลาดกระบัง และอยู่ในความปกครองของจังหวัดพระนคร

พ.ศ. 2515 มีการรวมจังหวัดพระนครกับจังหวัดธนบุรี เป็นจังหวัดเดียวกันและได้ปรับปรุงเป็นกรุงเทพมหานคร

ในระหว่าง พ.ศ. 2510-2520 เริ่มมีการตัดถนนเข้าสู่พื้นที่อำเภอลาดกระบัง ทำให้การค้าขายเปลี่ยนไปจากตลาดน้ำมาค้าขายอยู่ริมถนน ตลาดน้ำได้ถูกลดบทบาทลงเป็นอาคารพาณิชย์เพื่อการพักอาศัยเรียงรายขึ้นแทนที่ และเมื่อมีการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมลาดกระบัง ในปี พ.ศ. 2521 ทำให้ประชาชนได้ขยายจากในเขตเมือง เข้ามาอาศัยในเขตพื้นที่อำเภอลาดกระบังมากขึ้นเรื่อย ๆ พื้นที่เกษตรกรรมและแปลงนาได้เปลี่ยนเป็นชุมชน และบางพื้นที่กลายเป็นพื้นที่รกร้างว่างเปล่าเพราะเจ้าของที่ดินเลิกประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำให้ชุมชนขยายตัวมากยิ่งขึ้น มีการวางระบบสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในชุมชนหัวตะเข้ซึ่งเป็นพื้นที่ติดริมน้ำ มีร้านขายของตามทางเท้า ซึ่งส่วนใหญ่เป็นร้านเก่าแก่ดั้งเดิมที่คนในชุมชนอาศัยอยู่มาเป็นเวลานาน

ตลาดเก่าชุมชนหัวตะเข้ในอดีตสร้างด้วยไม้มีความเก่าแก่ เกิดไฟไหม้ขึ้นบ่อยครั้ง ส่งผลให้ร้านค้าเสียหายเป็นจำนวนมาก ต่อมาตลาดก็ซบเซาและปิดตัวลงไปเป็นระยะ และในการฟื้นฟูแต่ละครั้งต้องใช้กำลังแรงงานแรงใจในการพลิกฟื้นขึ้นมาเป็นอย่างมาก

ข้อมูลจากโรงเรียนพรตพิทยพยัต (2563) บรรยายรายละเอียดจุดเริ่มต้นการเป็นศูนย์กลางการศึกษาในย่านตลาดเก่าหัวตะเข้ว่า เกิดจากวิสัยทัศน์ของคุณหญิงเลี่ยม บุนนาค ธิดาของเจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ (วร บุนนาค) สมุหกลาโหมหรือเจ้าคุณทหาร หรือท่านเจ้าคุณกลาโหมในสมัยต้นรัชกาลที่ 5 ซึ่งมีบ้านพักที่หัวตะเข้ (ตั้งอยู่ริมคลองตรงข้ามที่ว่าการเขตลาดกระบัง) ในขณะนั้นยังเป็นท้องถื่นที่ห่างไกล เดินทางได้โดยทางเรือเท่านั้น ท่านคุณหญิงได้เห็นเด็ก ๆ ลูกหลานของชาวนาเช่าที่นาท่านในบริเวณหัวตะเข้ บ้านบึงบัว ลำปะทิว ทับยาว และพื้นที่ใกล้เคียงยังไม่ค่อยได้รับการศึกษา และการเดินทางไปโรงเรียนลำบาก ประกอบกับท่านเจ้าคุณทหารผู้เป็นบิดาเมื่อครั้งมาเป็นนายกองค์ควบคุมการชุดคลองประเวศบุรีรมย์ ผ่านท้องที่ลาดกระบังไปยังจังหวัดฉะเชิงเทรา สังเกตเห็นว่าคนงานที่รับจ้างชุดคลอง เมื่อเลิกงานก็ดื่มสุรามึนเมา เล่นการพนัน ทะเลาะวิวาท ฆ่าฟันกันตายเป็นเนืองนิจ ท่านได้ปรารภกับคุณหญิงเลี่ยมเสมอว่า “คนพวกนี้ไม่มีอะไรอีกแล้วในชีวิต หามาได้ก็กินเหล้า เล่นการพนันหมด ข้ายกต่อการวิวาทฆ่าฟันกันอีกด้วย ทั้งนี้เพราะว่าขาดการศึกษา ดังนั้นทางที่จะช่วยคนพวกนี้ได้ก็มีอยู่ทางเดียว คือ ให้การศึกษาแก่บรรดา ลูก ๆ หลาน ๆ ของคนพวกนี้เท่านั้น” ท่านเจ้าคุณทหารจึงจับจองที่ดินในบริเวณริมคลองที่ขุดขึ้นประมาณ 1,500 ไร่ โดยมีความตั้งใจว่า จะให้ที่ดินผืนนี้เป็นสถานศึกษาให้ความรู้แก่นุชนรุ่นหลังให้มีสติปัญญา มีอาชีพที่ดีขึ้น เมื่อท่านเจ้าคุณทหารถึงแก่อสัญกรรม คุณหญิงเลี่ยมได้สืบทอดเจตนารมณ์ ด้วยการยกที่ดินในเขตลาดกระบังให้กระทรวงศึกษาธิการรวม 1,041 ไร่ เพื่อจัดตั้งเป็นสถานศึกษา ชื่อว่าโรงเรียนพรตพิทยพยัต ตามชื่อสามีผู้ล่วงลับ จำนวน 200 ไร่ และพื้นที่ส่วนหนึ่งถูกแบ่งให้จัดตั้งเป็นวิทยาลัยช่างศิลป์ ในสังกัดกระทรวงวัฒนธรรม จำนวน 63 ไร่ ส่วนที่เหลือตั้งเป็นวิทยาลัยอาชีวศึกษา สอนวิชาชีพ และใช้ชื่อท่านเจ้าคุณทหารเป็นชื่อวิทยาลัย ซึ่งปัจจุบันคือสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

สภาพและวิถีชีวิตของชุมชนตลาดเก่าหัวตะเข้ในปัจจุบัน

วิถีชีวิตของชาวชุมชนตลาดเก่าหัวตะเข้ ยังคงมีความผูกพันกับสายน้ำ ชาวบ้านที่ปลูกบ้านเรือนอยู่ริมฝั่งคลองอาศัยน้ำเพื่อความสะดวกในการทำมาหากิน จับสัตว์น้ำด้วยอุปกรณ์พื้นบ้าน เช่น การยกยอหรือทอดแห การเดินทางไปมาหาสู่กันด้วยเรือเป็นหลักและที่เป็นเอกลักษณ์ คือ การขายของบนเรือ ไม่ว่าจะเป็นก๋วยเตี๋ยวเรือปอก ๆ (ปอก ๆ มาจากเสียงเคาะเรียกให้คนออกออกมาซื้อ) หรือเรือขายของชำ ของจีปาทะทุกอย่างที่มีมาให้เลือกตามใจชอบ รวมถึงการเติบโตของสัตว์หายากที่อาศัยอยู่เฉพาะริมน้ำที่อุดมสมบูรณ์เท่านั้น ทั้งหมดนี้กลายเป็นสายใยที่สานความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนที่ยังคงใช้ชีวิตอยู่ริมน้ำอย่างสงบ

และเรียบง่ายตลอดมา และอีกพื้นที่สำคัญที่ทำให้เห็นภาพวิถีชีวิตริมน้ำอย่างชัดเจนมากขึ้น นั่นคือศาลาท่าน้ำ ซึ่งเป็นเหมือนพื้นที่เอนกประสงค์ของคนที่อยู่บ้านริมน้ำ คล้ายกับชานของบ้านที่สมาชิกทุกคนในบ้านมารวมกัน เหมือนเป็นพื้นที่ต้อนรับเพื่อนบ้าน นั่งสังสรรค์ กินข้าว ตกปลา สนทนา พักผ่อนนอนกลางวัน บางคนนั่งอยู่ทั้งวันตั้งแต่เช้าจรดบ่าย ทั้งซื้อของกินของใช้จากพ่อค้าแม่ค้าที่พายเรือมาขายตลอดวัน ทั้งเป็นพื้นที่ทำงานบ้าน ซักผ้า ล้างจาน หรือเป็นสระว่ายน้ำส่วนตัวของเด็ก ๆ ที่ลงไปว่ายน้ำกันอย่างสบายใจ สิ่งเหล่านี้เป็นมุมนึง ๆ ที่แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเรียบง่ายของชุมชนตลาดเก่าหัวตะเข้ หลังจากที่เคยเป็นชุมทางการค้าสำคัญทางฝั่งตะวันออกของกรุงเทพฯ เกิดความเปลี่ยนแปลงมาตลอดเวลากว่าร้อยปี แต่ชุมชนก็ไม่ได้เปลี่ยนไปจนลืมรากเหง้าอันยังคงเป็นเสน่ห์ที่น่าจดจำของตัวเองแต่อย่างใด

นอกจากนั้นพื้นที่ชุมชนหัวตะเข้ยังเป็นศูนย์รวมของสถาบันการศึกษาตั้งแต่ระดับก่อนวัยเรียน ระดับพื้นฐาน ระดับอาชีวศึกษา และระดับอุดมศึกษา เช่น โรงเรียนพรตพิทยพยัต โรงเรียนเซนต์จิมศิลป์ โรงเรียนอนุบาลพร้อม โรงเรียนแสงหิรัญวิทยา โรงเรียนมาเรียลัย โรงเรียนศึกษาพัฒนา โรงเรียนวัดพลมานีย์ โรงเรียนวัดปลูกศรัทธา วิทยาลัยช่างศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ และสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง เป็นต้น แสดงให้เห็นถึงเจตนารมณ์ของคุณหญิงเลี่ยม บุญนาค ภริยาหลวงพรตพิทยพยัต บุตรีท่านเจ้าพระยาฯ หรือเจ้าคุณทหาร ที่ต้องการให้ลูกหลานชาวบ้านในพื้นที่ได้รับการศึกษาถูกสานต่อเรื่อยมาและคงอยู่จนถึงปัจจุบัน

สภาพการคงอยู่ของชุมชนตลาดเก่าหัวตะเข้ อธิบายจากงานที่อดิพล เอื้อจรัสพันธุ์ และณัฐชา กรกิจมาลา (2561) ได้ศึกษาไว้พบว่า กลยุทธ์การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนหัวตะเข้ได้มาจากการรู้จักใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ตลอดจนมรดกทางวัฒนธรรมอื่น ๆ ส่งผลให้สามารถพัฒนาชีวิตและความเป็นอยู่ต่อมาได้ในแต่ละชั่วอายุคน ที่ผ่านมาชุมชนตลาดเก่าหัวตะเข้เคยถูกระแสโลกาภิวัตน์และกระแสทุนนิยมเปลี่ยนจากความเป็นชุมชนดั้งเดิมที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมคลองประเวศบุรีรมย์ บ้านเรือนเป็นห้องแถวเรือนไม้ริมน้ำเก่าแก่วิถีชีวิตแบบชาวบ้าน สัญจรทางเรือ เมื่อมีการตัดถนนผ่าน เกิดห้างสรรพสินค้ารายล้อมชุมชน ค่านิยมและวิถีชีวิตแบบคนเมืองขยายอิทธิพลเข้าสู่ชุมชน คนรุ่นใหม่เริ่มย้ายออกจากชุมชนไปใช้ชีวิตแบบคนเมือง จนมีการร่วมแรงร่วมใจฟื้นฟูชุมชนกลายมาเป็นตลาดไม้ริมน้ำ ส่งเสริมอาชีพให้ผู้สูงอายุมีรายได้จากการค้าขาย ทำให้ลูกหลานในวัยทำงานเริ่มย้ายกลับมาประกอบอาชีพในชุมชนอีกครั้ง สิ่งเหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นว่าความเปลี่ยนแปลงไม่ทำให้

ความเป็นชุมชนตลาดเก่าริมน้ำสึญไป หากคนในชุมชนไม่สูญเสียความพยายามและมีความตั้งใจในการปรับตัวเองให้เข้ากับยุคสมัย

ผลการศึกษาด้านเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ และศิลปวัฒนธรรมของชุมชนตลาดเก่าหัวตะเข้ หลักฐานเชิงประจักษ์สำคัญที่ชัดเจนให้พบเห็นได้ว่า มีลักษณะเป็นชุมชนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและมีอัตลักษณ์ที่เด่นชัด ประกอบด้วย

บ้านต้นมะขาม เป็นแหล่งพัฒนาอาชีพสำหรับคนในชุมชน เดิมเป็นโรงครวมีพื้นที่ติดกับโรงเรียนศึกษาพัฒนา เจ้าของที่ดินมอบพื้นที่ให้กับชุมชนเพื่อเป็นศูนย์กลางสำหรับทำกิจกรรมร่วมกัน มีพื้นที่ประมาณ 56 ตารางเมตร สามารถรองรับคนได้ประมาณ 20-25 คน โดยเราจะได้ชิมขนมโบราณที่หารับประทานยาก ซึ่งคนในชุมชนทำขึ้นเอง คือ ข้าวต้มมัดด้วยสูตรที่สืบทอดกันมา มีส่วนผสมของข้าวเหนียวแช่น้ำใบเตยห่อใบตองกับกล้วยน้ำว้ามัดให้แน่นแล้วต้มในน้ำด้วยเตาถ่านโบราณที่หาได้ยากในยุคปัจจุบัน

โรงระหัด สืบเนื่องจากอาชีพที่สำคัญในอดีตของชาวชุมชนหัวตะเข้ คือช่างไม้ แต่ปัจจุบันไม่มีโรงไม้แล้ว แต่มีโรงระหัดที่ไม่ได้สร้างระหัดวิดน้ำเข้านาข้าวแล้ว หากแต่ได้ใช้พื้นที่ทำกิจกรรมอื่น เช่น ทำวุ้นใบไม้ (ทำจากใบไม้ใบเดียว) และทำพวงมโหตร ซึ่งเป็นเครื่องแขวนในงานประเพณีชาวมอญที่ยังได้รับความสนใจจากคนรุ่นใหม่อยู่บ้าง

ขนมสายบัวแดงเป็นขนมพื้นบ้านที่เป็นภูมิปัญญาของชุมชนสืบทอดมาจากการนิยมนำมารับประทานสายบัวเป็นอาหาร ส่วนมากประกอบเป็นอาหารคาว แต่ด้วยคุณสมบัติที่สายบัวแดงมีความหอมและความเหนียวหนึบในตัวจึงสามารถนำมาทำเป็นขนมหวานได้ดี ถือเป็นขนมคู่ชุมชน เป็นสำหรับในงานมงคล แม้ปัจจุบันสายบัวแดงเริ่มหายาก ทำให้ขนมสายบัวแดงหาากินยากไปด้วย แต่มีผู้ตระหนักถึงคุณค่าที่อยู่คู่กับชุมชนได้มีการฟื้นฟูขนมสายบัวแดงกลับมาอีกครั้ง และยังคงเป็นขนมรสอร่อยที่อยู่คู่ชุมชนหัวตะเข้

ข้าวแช่ของชาวมอญ มีที่มาเป็นเรื่องเล่าขานกันว่า มีเศรษฐีที่ไม่มีบุตรธิดาคนหนึ่งได้ทำการบวงสรวงพระอาทิตย์และพระจันทร์เป็นเวลานานถึง 3 ปี และในวันมหาสงกรานต์ซึ่งเป็นวันขึ้นปีใหม่ เศรษฐีได้นำเม็ดข้าวสารมาล้างน้ำ 7 ครั้ง จนสะอาดบริสุทธิ์หมดมลทินนำมาหุงเพื่อบวงสรวงบูชาเทวดาพร้อมเครื่องเคียงที่ทำอย่างประณีต แล้วตั้งจิตอธิษฐานเทวดาจึงเมตตาให้เทพบุตรชื่อธรรมบาลกุมาร มาจุติเป็นบุตรสมความปรารถนา ความเชื่อนี้กลายมาเป็นประเพณีของชาวมอญที่ทำพิธีสังเวยเทวดาในเทศกาลสงกรานต์ และข้าวแช่จัดเป็นส่วนหนึ่งของการเซ่นไหว้เพื่อให้สมตามความปรารถนา ข้าวแช่คัดมาจากข้าวสวยอย่างดี ข้าวน้ำ 7 ครั้งให้สะอาด ตั้งเตาที่ลานโล่งนอกชายคาบ้าน เมื่อหุงพอสุกได้เม็ดสวยแล้วจึงนำไปชวบน้ำ ชักกับผัสดองกระป๋องด้านในหรือภาชนะที่พื้นผิวมีความสาก เพื่อให้ยางข้าว

ออกและปล่อยให้สะเด็ดน้ำ ซึ่งเป็นขั้นตอนที่พิถีพิถันเพื่อให้ได้ข้าวที่มีสีและกลิ่นหอมหวาน
ชวนรับประทาน

กิจกรรมการท่องเที่ยว ชุมชนตลาดเก่าหัวตะเข้ได้นำเสนอกิจกรรมท่องเที่ยว
เชิงวัฒนธรรม มีอาหารการกินที่สะท้อนวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งมีลักษณะเรียบง่าย ไม่หวือหวา
นำเสนอในด้านความเป็นย่านเก่าชานเมืองกรุงที่เน้นขายอัตลักษณ์ในความแท้ตามที่เป็นอยู่
และสอดแทรกความดั้งเดิม

บ้านสามครู เจ้าของเป็นคณาจารย์วิทยาลัยช่างศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ 3 ท่าน
ซึ่งได้เปิดพื้นที่ส่วนหนึ่งที่บ้านให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ด้านศิลปะ มีกิจกรรมการสอนศิลปะ
แขนงต่าง ๆ แก่นักเรียน นักศึกษา และบุคคลทั่วไป รวมทั้งการเปิดพื้นที่สำหรับการแสดง
งานศิลปะร่วมกับชุมชนด้วย

แพน ถือว่าเป็นภูมิปัญญาพื้นถิ่นของชาวชุมชนตลาดเก่าหัวตะเข้ เป็นองค์ความรู้
ในการใช้แรงงาน เป็นตัวช่วยปกเสาในคลอง มีลักษณะเป็นกรอบเสาไม้สามด้านที่เกิดจาก
ไม้กระดานแผ่นยาวสามแผ่นตีตะปูเข้าด้วยกัน เปิดโล่งด้านหนึ่งไว้สำหรับทิ่มโคนเสาเข้ามา
เพื่อให้เสาไหลลงไปตามกรอบไม้ปักลงในตำแหน่งที่ต้องการ เป็นความเรียบง่าย ไม่ซับซ้อน
ไม่ต้องพึ่งพาเครื่องจักรกลใด ๆ แค่ใช้แรงงานของคนก็สามารถลงรากฐานที่มั่นคงให้ชุมชนได้

อนาคตภาพของชุมชนตลาดเก่าหัวตะเข้

ยุทธศาสตร์ทางวัฒนธรรมที่ให้ความสำคัญต่อการสร้างผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม
(Cultural Product Of Thailand: CPOT) กระทรวงวัฒนธรรมอธิบายว่า เป็นการนำทุน
ทางวัฒนธรรมมาใช้ขับเคลื่อนเศรษฐกิจในชุมชนที่สอดคล้องกับเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของ
ชุมชน ต่อยอดสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์เพื่อนำไปสู่การสร้างเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เช่น การยกให้
ขนมสายบัวแดงของชุมชนหัวตะเข้เป็นขนมแห่งวัฒนธรรม นอกจากนั้นยังมีหน่วยงานใน
สังกัดกระทรวงวัฒนธรรมที่เข้าร่วมดำเนินการ เช่น กรมส่งเสริมวัฒนธรรม ได้เปิดถนน
สายวัฒนธรรมในพื้นที่ชุมชนตลาดเก่าหัวตะเข้ให้เที่ยวชมเรียนรู้ภูมิปัญญาชุมชน ชิม
และซื้อสินค้าทางวัฒนธรรม ชมการสาธิตและการแสดงทางวัฒนธรรมของวิถีชีวิตไทย จีน
และมอญ ในบรรยากาศตลาดเก่าริมน้ำของชุมชน สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ โดยวิทยาลัย
ช่างศิลป์ ได้เปิดพื้นที่บ้านสามครูให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ศิลปะ สอนศิลปะ งานปั้น บาติก
แก่บุคคลทั่วไป และสร้างจุดขายด้านงานศิลปะร่วมกับชุมชนตลาดเก่าหัวตะเข้ เป็นต้น

แม้ว่าผลจากการเปลี่ยนสภาพเมืองในปัจจุบันที่รุกคืบเข้ามาทำให้อาชีพของคน
ในชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไป ประกอบกับความร่วมมือและการส่งเสริมจากหน่วยงานต่าง ๆ

ทำให้สามารถพยากรณ์และการคาดการณ์อนาคตของชุมชนตลาดเก่าหัวตะเข้ได้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคตจากการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้อง การสังเกต และการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องในชุมชน ประกอบด้วยผู้ที่อยู่อาศัยประจำ ผู้ประกอบการร้านค้า และผู้นำชุมชน สรุปเป็นผลการศึกษาได้ดังนี้

1. การสร้างศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนทางด้านศิลปะ ศาสนา ประเพณี และภาษาต่างชาติ เพื่อรองรับการท่องเที่ยวที่เข้ามาในชุมชนโดยการสนับสนุนของหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้อง เช่น กองส่งเสริมการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร กรมส่งเสริมวัฒนธรรม สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ และหน่วยงานในสังกัดกระทรวงและกรมอื่น ๆ ทำให้คาดการณ์ได้ว่าในอนาคตจะเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในด้านที่เป็นจุดแข็งและอัตลักษณ์ของชุมชนตลาดเก่าหัวตะเข้ คือ การเรียนรู้ศิลปะ ศาสนา ประเพณีวัฒนธรรม และภาษา มีบุคคลภายนอกเข้ามาศึกษาเรียนรู้ระบบและเรียนตามอัธยาศัยเพิ่มมากขึ้น นอกเหนือจากปัจจุบันที่ชุมชนตลาดเก่าหัวตะเข้ เป็นแหล่งพักอาศัยของผู้เรียนในระบบ คือ นักเรียน นักศึกษา ของโรงเรียน วิทยาลัย และมหาวิทยาลัยในพื้นที่อยู่แล้วเป็นจำนวนมาก

2. การฟื้นฟูตลาดเก่าริมน้ำ การแลกเปลี่ยนแนวทางการบริหารจัดการระหว่างชุมชนตลาดน้ำในบริเวณใกล้เคียงกับชุมชนตลาดเก่าหัวตะเข้ เช่น ตลาดบ้านใหม่ร้อยปี ตลาดคลองสวนร้อยปี จังหวัดฉะเชิงเทรา ตลาดน้ำโบราณบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ตลาดน้ำขวัญเรียม เขตมีนบุรี จังหวัดกรุงเทพมหานคร เป็นต้น เพื่อให้เกิดความร่วมมือในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และต่อยอดความเป็นชุมชนโบราณมากยิ่งขึ้น โดยการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และจะทำให้ตลาดเก่าหัวตะเข้มีความสำคัญมากยิ่งขึ้น เพราะเป็นศูนย์กลางในการเชื่อมโยงผ่านเส้นทางสายน้ำเหมือนเช่นในอดีต

3. การเปลี่ยนแปลงด้านรูปแบบ วิธีการ ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเปลี่ยนแปลงจากเดิมที่มีลักษณะเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งพาตนเอง เลี้ยงปากท้อง ไปเป็นรูปแบบการค้าเชิงพาณิชย์ยิ่งขึ้น มีการเปิดพื้นที่หน้าบ้านให้บุคคลภายนอกเข้ามาร่วมเข้าประกอบการกิจการ เปิดบ้านเป็นที่พัก หรือเปิดสถานประกอบการเป็นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้สำหรับผู้มาเยือนมากขึ้น

4. การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการรับผิดชอบสิ่งแวดล้อมร่วมกัน เพื่อยังคงความเป็นชุมชนแนวอนุรักษ์และสร้างจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อร่วมกันให้เกิดขึ้นกับผู้มาเยือน

5. มีแนวทางสร้างความยั่งยืนและปรับปรุงคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน อีกทั้งส่งเสริมชุมชนให้มีความมั่นคง มีผลประโยชน์ในชุมชน มีการเลือกตั้งประธานและกรรมการชุมชนที่มีการแข่งขันมากขึ้น

6. เกิดแนวทางการสร้างอาชีพและเกิดสำนึกรักในรากเหง้าของชาวชุมชนตลาดเก่าหัวตะเข้ และส่งผลให้คนในชุมชนกลับมาทำงานในถิ่นฐานของตนเองร่วมกันพัฒนาบ้านเกิด และสืบทอดความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้อยู่ร่วมกันในมิติพหุวัฒนธรรม และยอมรับความแตกต่างหลากหลายของผู้คน ทั้งด้านอายุ ศาสนา ศิลปะ และเพศ

สรุปและอภิปรายผล

1. ความเป็นมาและวิถีชีวิตของชาวชุมชนหัวตะเข้มีความผูกพันกับสายน้ำ การตั้งถิ่นฐานและเติบโตขึ้นเป็นชุมชนที่หนาแน่นเกิดจากการรุกคืบของเมือง การขยายตัวของเศรษฐกิจทุนนิยมที่เน้นพัฒนาอุตสาหกรรม และการเปิดใช้งานสนามบินสุวรรณภูมิเต็มรูปแบบ การอยู่ร่วมกันของชุมชนตั้งแต่ดั้งเดิมมีความผูกพันกันเป็นเครือญาติ โดยไม่ได้แบ่งแยกว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น ชาติพันธุ์จีน มอญ ไทย เป็นต้น มีการผสมผสานทางวัฒนธรรมภายใต้วัฒนธรรมของแต่ละกลุ่ม มีศาลเจ้า สุเหร่า มัสยิด และวัดในพื้นที่ซึ่งแต่ละกลุ่มมีกิจกรรมประเพณีตามลัทธิความเชื่อในการนับถือศาสนาของตนเองเป็นตัวกำหนดความเป็นอยู่ วิถีชีวิตของชุมชนมีอาชีพทางด้านเกษตรกรรม และพาณิชย์กรรม เมื่อสภาพทางสังคมเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมไปสู่สังคมอุตสาหกรรม ชาวชุมชนหัวตะเข้ส่วนใหญ่เปลี่ยนแปลงอาชีพ คงเหลือเพียงส่วนน้อยที่ยังประกอบอาชีพทางการค้าขาย

2. สภาพและวิถีชีวิตในปัจจุบัน ชุมชนตลาดเก่าหัวตะเข้ยังคงผูกพันกับสายน้ำอาศัยอยู่ริมฝั่งคลองเพื่อความสะดวกในการประกอบอาชีพตามวิถีชีวิตดั้งเดิม ได้แก่ เกษตรกรรม การประมง การค้าขาย เป็นต้น และพื้นที่ส่วนใหญ่ของชุมชนเป็นศูนย์รวมสถาบันการศึกษาในระบบทุกระดับ นอกจากนั้นยังเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้นอกระบบจากภูมิปัญญาที่พัฒนามาเป็นอาชีพเสริม เช่น โรงระหัด การทำวาวไบไม้ ทำพวงมโหตร ขนมหอยขี้ขาว ข้าวแช่ขามมอญ เป็นต้น ส่วนการพัฒนาอาชีพอื่น ๆ ที่เป็นผลมาจากความโดดเด่นของพื้นที่ เช่น การเปิดบ้านรับนักท่องเที่ยวด้วยกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จัดสรรพื้นที่ให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ด้านศิลปะ เป็นต้น

3. อนาคตภาพของชุมชนตลาดเก่าหัวตะเข้ อันเป็นผลมาจากยุทธศาสตร์ทางวัฒนธรรมของชาติที่กระตุ้นให้เกิดการนำทุนทางวัฒนธรรมมาใช้ขับเคลื่อนเศรษฐกิจในชุมชน ทำให้ชุมชนตลาดเก่าหัวตะเข้ได้รับผลกระทบในปัจจุบันและส่งผลกระทบต่ออนาคต ประกอบด้วย การพัฒนาชุมชนเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ด้านศิลปะ ศาสนา ประเพณี และภาษาต่างชาติ เป็นศูนย์กลางในการฟื้นฟูตลาดเก่าริมน้ำแห่งอื่น ๆ เพราะมีที่ตั้งที่สามารถเชื่อมโยงไปในที่ต่าง ๆ ได้ เกิดรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ส่งผลให้คน

ในชุมชนมีจิตสำนึกรับผิดชอบ ร่วมกันรักษาผลประโยชน์และเกิดสำนึกรักในรากเหง้าถิ่นฐานของตนเอง ร่วมกันพัฒนาและสืบทอดความหลากหลายทางวัฒนธรรมชุมชนมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะ

1. ความไม่แท้ของชุมชนตลาดเก่าหัวตะเข้ เกิดจากการนำเสนอและสร้างสรรค์วัฒนธรรมบางสิ่งบางอย่าง เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวและเกิดจากแนวคิดการสร้างงาน สร้างรายได้ให้แก่ชุมชน เมื่อจะกระทบต่อความเป็นอยู่และวิถีชีวิตแต่ควรมีวิธีการที่ทำให้คนในชุมชนยอมรับ และไม่ควรถูกส่งผลกระทบต่อวิถีความเป็นอยู่จนทำให้ชุมชนตลาดเก่าหัวตะเข้สูญเสียอัตลักษณ์ของตนเองไป

2. ควรศึกษาการคงรูปของความเป็นชุมชนที่มีความหลากหลายทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในชุมชนตลาดเก่าหัวตะเข้ เช่น กลุ่มชาติพันธุ์จีน กลุ่มชาติพันธุ์มอญ กลุ่มคนไทยพื้นถิ่น เป็นต้น ในประเด็นการผสมผสานที่จะไม่ส่งผลกระทบต่อแนวคิดความเชื่อของกลุ่มคนที่หลากหลาย ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เกิดจากความหลากหลายแก่ชุมชนในลักษณะเดียวกันในภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศ

3. ควรมีหน่วยงานเชิงนโยบายคล้ายกับหน่วยงาน KOCCA ของสาธารณรัฐเกาหลี (ประเทศเกาหลีใต้) ที่ทำหน้าที่ค้นหาจุดแข็งของชุมชน รวมทั้งส่งเสริมสนับสนุนให้นำคุณค่าที่มีอยู่ในชุมชนมาเป็นผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม สร้างเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนที่มีฐานมาจากวัฒนธรรม วิถีชีวิต และความเป็นอยู่ให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม

รายการอ้างอิง

- ดำรงค์ ฐานดี. (2555). **คนเกาหลี : มุมมองจากคนภายใน (Koreans: “Emic” View on Korean Stereotype)**. กรุงเทพฯ: ศูนย์เกาหลีศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ทวีวัฒน์ จิตติเวทย์กุล. (2562). **การพัฒนารูปแบบการจัดการทุนภูมิปัญญาเพื่อส่งเสริมผลิตภาพชุมชนมหาสวัสดิ์ จังหวัดนครปฐม**. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาการจัดการเพื่อการพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์.
- ธาดา สุทธิธรรม. (2554). **หลักการอนุรักษ์มรดกสถาปัตยกรรมและการอนุรักษ์มรดกสถาปัตยกรรมถิ่นอีสานในแนวทางการมีส่วนร่วม**. ขอนแก่น : มูลนิธิภูมิปัญญาสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมและศิลปะเอเซีย.

ประวัติศาสตร์ชาติไทย. (2563). [ออนไลน์]. ค้นเมื่อ 2 ตุลาคม 2563. เข้าถึงจาก <http://www.ประวัติศาสตร์ชาติไทย.com>

- ปิ่นรัชฎ์ กาญจนะจิติ. (2552). การอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรมและชุมชน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภูเกริก บัวสอน. (2554). การฟื้นฟูตลาดเก่าในเมืองไทย. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมรดกทางสถาปัตยกรรมกับการท่องเที่ยว บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- โรงเรียนพรตพิทยพยัต. (2563). ประวัติโรงเรียนพรต. [ออนไลน์]. ค้นเมื่อ 23 ตุลาคม 2563. เข้าถึงจาก http://www.prot.ac.th/datashow_29102
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม และคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. (2549). แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- อดิพล เอื้อจรัสพันธุ์ และณัฐนิชา กรกิ่งมาลา. (2561). กลยุทธ์และเครือข่ายการสื่อสารเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง กรณีศึกษาชุมชนหัวตะเข้ เขตตลาดกระบ้ง กรุงเทพมหานคร. วารสารนิเทศศาสตร์ธุรกิจบัณฑิตย์, 12, 2: 221-247.